

УДК 336

Сучасний стан банківської системи України

Ксьондз С.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Хмельницького національного університету

Степанишена А.П.

магістр кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницького національного університету

У статті розглянуто проблеми та специфіка функціонування вітчизняних банків. Узагальнено проблеми розвитку банківської системи України. Проведено аналіз сучасного стану банківської системи за сучасних умов розвитку. Детально досліджено особливості структури та перспективи розвитку вітчизняної банківської системи на даний час.

Ключові слова: банк, банківська система, іноземний капітал, кредит, міжбанківський ринок, рефінансування, емісія, цінний папір.

Ksendz S.M., Stepanyshena A.P. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены проблемы и специфика функционирования отечественных банков. Обзор проблемы развития банковской системы Украины. Проведен анализ современного состояния банковской системы в современных условиях развития. Подробно исследованы особенности структуры и перспективы развития отечественной банковской системы в настоящее время.

Ключевые слова: банк, банковская система, иностранный капитал, кредит, межбанковский рынок, рефинансирование, эмиссия, ценная бумага.

Ksendz S.M., Stepanyshena A.P. THE CURRENT STATE OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The article discusses the problems and specific functioning of domestic banks. Generalized problems of the banking system of Ukraine. The analysis of the current state of the banking system in modern conditions of development. Detail the features of the structure and prospects of the domestic banking system at present.

Keywords: bank, banking, foreign capital, credit, interbank market, refinancing, emission, security.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день банки в Україні діють за умов підвищеної ризиковості ринкового середовища, що ставить підвищені вимоги до забезпечення та підтримки їх фінансової стійкості, вибору раціонального варіанту розміщення фінансових ресурсів, оцінки та контролю ризиків. Банківська система сьогодні не виконує своє основне завдання, оскільки не фінансує і не кредитує реальний сектор економіки. Протягом останніх років банківська система України характеризується постійними змінами, які відображаються у коливаннях її основних фінансових показників. Незважаючи на значну кількість досліджень стану та основних тенденцій розвитку банківської системи, окремі питання, пов'язані з комплексним дослідженням основних фінансових показників банківської системи України, залишаються нерозкритими. Таким чином, актуальним є дослідження проблем сучасного розвитку банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та дослідженню особливостей розвитку банківської системи України присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців. До яких належать: О. Барановський, О. Вовчак, А. Вожжов, В. Геєць, О. Дзюблюк, І. Д'яконова, О. Колодізев, Ю. Колобов, В. Кравець, І. Лютий та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану банківської системи України під час кризи за 2013–2015 роки на основі аналізу її ключових фінансових показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система України розвивалась досить динамічно і була зорієнтована на забезпечення безперервного грошового обігу капіталу, надання можливостей отримання необхідного фінансування підприємствами, державою, приватними особами, створення сприятливих умов вкладення коштів із метою нагромадження заощаджень у національній економіці.

Протягом 2014–2015 років вітчизняні банки зіштовхнулася з найтяжчою кризою, яка завдала значного удару по довірі до банківської системи та її регулятора.

В 2013 році в банківському секторі спостерігається прибуток на суму 1436 млн грн, але в 2014 році він отримав негативний фінансовий результат (рис. 1). В 2015 році збитки діяльності банків збільшилися порівняно з попереднім роком на 13634 млн грн або на 25,7%.

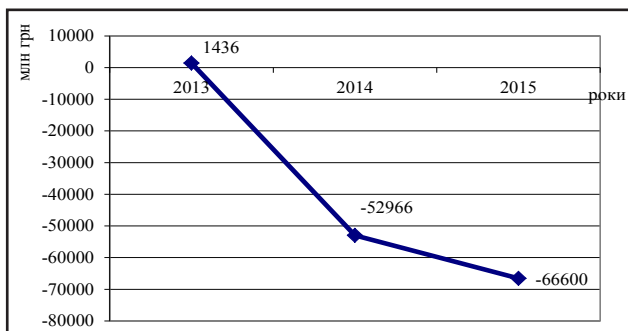

Рис. 1. Динаміка результату діяльності банківського сектора України за 2013-2015 рр.

Варто відмітити, що станом на 01.01.2014 р. кількість банків, які мають ліцензію НБУ становила 180 одиниць, де в наступному році їх кількість зменшилась до 163 од. Напочатку 2015 року спостерігається 117 банків, що на 63 одиниць або на 35,0% менше порівняно з початком 2014 року (рис. 2). Тобто, протягом досліджуваного періоду ми спостерігаємо скорочення чисельності банків.

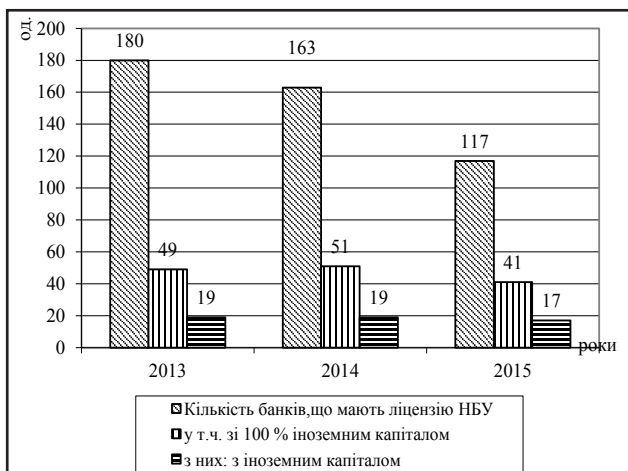

Рис. 2. Динаміка чисельності банків з іноземним капіталом в Україні протягом 2013–2015 років

Потрібно звернути увагу на те, що станом на 01.01.2016 року із 117 зареєстрованих банків 41 банк з іноземним капіталом, в тому

числі із 100% іноземним капіталом – 17 банків. Відмітимо, що станом на 01.01.2016 р. ми спостерігаємо скорочення кількості іноземних банків в Україні. Однак таке скорочення пов'язане й із зменшенням кількості самих банків (з 180 у 2013 р. до 117 у 2015 р.). Разом з тим, й зменшилася кількість банків із 100% іноземного капіталу (з 19 у 2013 р. до 17 у 2015 р.). Такий процент є дуже великим, що тягне за собою як позитивні, так і негативні явища.

Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 01.01.2016 році становила 43,3%, а станом на 01.04.2016 – 48,8%. Отже, спостерігається незначне збільшення кількості банків з іноземним капіталом, проте разом з тим частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків досягла майже 50%. З проведеного дослідження можемо спостерігати притік іноземного капіталу в українську економіку [1].

Приплив іноземного капіталу має позитивний вплив на розвиток національної економіки, проте цьому повинен слідувати належний контроль з боку НБУ [2, с. 94].

Зауважимо, що зростання частки іноземного банківського капіталу сприяє залученню іноземних інвестицій в країну, збільшенню обсягів кредитування населення, сприяє росту рівня рентабельності банків, зменшенню корупції, підвищенню гарантування вкладів тощо. Також залучення іноземного капіталу може принести в країну новітні банківські технології, фінансові продукти, що сприяє підвищенню рівня конкуренції на ринку банківських послуг. Проте, варто вказати і на негативні сторони присутності значної частки іноземного капіталу, серед яких основними є труднощі пов'язані із контролем спрямованості іноземного капіталу, що прибуває в економіку України [3, с. 21].

Загальний обсяг активів банків України зростає протягом 2013-2014 років і складає 1316852 млн грн. На початок 2016 року обсяг активів зменшився порівняно з попереднім роком на 62467 млн грн або на 5,0% (табл. 1). Це є наслідком скорочення кількості банків у 2014 році і відтоком капіталу від банківського сектору.

Як видно з табл. 1, найбільшу частку у активах банків займають кредити надані 77% станом на 01.01.2016 р., адже кредитування фізичних і юридичних осіб є головною специфікою банківського сектору.

Готівкові кошти та банківські метали в 2014 році порівняно з 2013 роком скороти-

лись на 8053 млн грн або 22,0%, а в 2015 році вони зросли порівняно з попереднім роком на 6016 млн грн або 21%.

Відмітимо, що значне місце в активах банків України посідають резерви за активними операціями, які протягом досліджуваного періоду збільшилися на 190051 млн грн або вдвічі. Їх частка в загальних активах банків станом на 01.01.2016 р. становить 25,6%.

Що стосується коштів в НБУ то протягом 2013-2015 років вони скоротилися на 19830 млн грн або на 42%.

Протягом досліджуваного періоду капітал банків зберіг тенденцію до скорочення. В 2015 році відносно 2013 року він зменшився на 88886,0 млн грн або на 46% (табл. 2).

Як видно із табл. 2, найбільшу частку пасивів банківського сектору України складають зобов'язання банків, які представлені у депозитних вкладах фізичних та юридичних

осіб, як у національній, так і іноземній валюті. В 2014 році зобов'язання банків порівняно з 2013 роком зросли на 83333 млн грн або на 8%. В 2015 році вони зменшилися відносно 2014 року на 18157 млн грн або 2%, а порівняно з 2013 роком – на 65176 млн грн або 6%.

Варто відмітити, що регулятивний капітал банків протягом 2013-2015 років зберіг тенденцію до скорочення. В 2015 році він зменшився відносно 2013 року на 74002 млн грн або 36%.

Основними способами, за допомогою яких банківські установи формують позичений капітал, є мобілізація міжбанківських кредитів від інших банківських установ і Національного банку України на фінансовому ринку та емісія цінних паперів власного боргу банку.

Відмітимо, що міжбанківський кредит є, з одного боку, оперативним джерелом поповнення коштів банківської установи з метою

Таблиця 1

Динаміка активу банків України за 2013–2015 роки

Показник	Рік			Темп зростання (спаду),%	
	01.01.2014 млн грн	01.01.2015 млн грн	01.01.2016 млн грн	01.01.2015/ 01.01.2014 рр.	01.01.2016/ 01.01.2015 рр.
Активи банків	1278095	1316852	1254385	103,0	95,3
Готівкові кошти та банківські метали	36390	28337	34353	77,9	121,2
Кошти в Національному банку України	47222	27554	27392	8,3	99,4
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	78106	99752	129512	127,7	129,8
Кредити надані	911402	1006358	965093	110,4	95,9
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів,%	7,7	13,5	22,1	175,3	163,7
Вкладення в цінні папери	138287	168928	198841	122,2	117,7
Резерви за активними операціями банків	131252	204931	321303	156,1	156,8

Таблиця 2

Динаміка пасиву банків України за 2013–2015 роки

Показник	Рік			Темп зростання (спаду),%	
	01.01.2014 млн грн	01.01.2015 млн грн	01.01.2016 млн грн	01.01.2015/ 01.01.2014 рр.	01.01.2016/ 01.01.2015 рр.
Пасиви, усього	1278095	1316852	1254385	103,0	95,3
Капітал	192599	148023	103713	76,9	70,1
Зобов'язання банків	1085496	1168829	1150672	107,7	98,4
Регулятивний капітал	204976	188949	130974	92,2	69,3
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу, %	18,6	15,60	12,74	83,9	81,7

підтримання кредитного потенціалу та поточної ліквідності, а з іншого – рентабельне вкладення вільних коштів. Саме міжбанківські кредити, з-поміж усіх існуючих в сучасних умовах фінансових інструментів, відзначаються швидкою реакцією на зміни кон'юнктури фінансового ринку. У такій ситуації банківські установи часто розглядають міжбанківський кредитний ринок як основу швидкого поповнення коштів для здійснення активних операцій на інших сегментах фінансового ринку.

Звернемо увагу, що метою залучення кредитів на міжбанківському ринку є збільшення потенціалу для розширення кредитної діяльності банківських установ з клієнтами, а також необхідність у підтримці та регулюванні ліквідності.

Роль міжбанківських кредитів у формуванні капіталу вітчизняними банківськими установами поступово зростає протягом тривалого періоду.

У 2014 році залучені кошти банків на міжбанківському ринку порівняно з 2013 роком зросли на 57371 млн грн або 27,5%. В 2015 році цей показник скоротився відносно 2014 року на 71962 млн грн або 27% (табл. 3).

Однак у сучасних умовах розвитку економіки зовнішня заборгованість банківських установ постійно зростає і станом на 01.01.2016 р. обсяг кредитів залучених банківськими установами в національній валюті на міжбанківському ринку склав 65886 млн грн, а в іноземній валюті – 128377 млн грн.

У забезпеченні фінансової стійкості банківських установ значну роль відіграє також центральний банк. Рівень участі Національного банку України у формуванні капіталу банків залежить від цілей грошово-кредитної політики, яку він проводить у певний період часу, а також від інструментів, за допомогою яких він може кредитувати банківські установи. Національний банк України надає кредити рефі-

Таблиця 3

Обсяги залучених коштів банківськими установами на міжбанківському ринку за 2013–2015 роки

Показник	Рік			Темп зростання (спаду),%	
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	2014/2013 рр.	2015/2014 рр.
Усього банківських зобов'язань, млн грн	1085496	1168829	1150672	107,7	98,4
Залучені кошти банків на міжбанківському ринку, млн грн	208854	266225	194263	127,5	73,0
Відношення обсягу міжбанківських кредитів до загального обсягу зобов'язань банків, %	19,24	22,77	16,88	118,3	74,1

Таблиця 4

Обсяг кредитів з рефінансування банківських установ України протягом 2013–2015 років

Показник	Рік			Темп зростання (спаду),%	
	2013 р. млн грн	2014 р. млн грн	2015 р. млн грн	2014/ 2013 рр.	2015/ 2014 рр.
Загальний обсяг, у т. ч.:	71,5	222,3	61,4	310,9	27,6
– кредити «овернайт» (постійно діюча лінія рефінансування)	19,8	95,2	49,2	480,8	51,7
– кредити, надані шляхом отримання тендера	13,8	55,4	16,88	401,4	30,5
– через операції прямого репо	36,0	20,4	12,2	56,7	59,8
– довгострокові кредити	–	–	–	–	–
– кредити під програми фінансового оздоровлення	2,0	28,2	–	1410,0	–
– через операції своп.	–	23,1	–	–	–
Облікова ставка НБУ, %.	6,5	19,5	22,0	300,0	112,8

нансування банківським установам за відсотковою ставкою, що не є нижчою, ніж облікова ставка, а також, яка не підлягає коригуванню упродовж дії кредитного договору.

Наголосимо, що активною була діяльність Національного банку України щодо рефінансування упродовж 2014-2015 років. Значна девальвація національної грошової одиниці, ажіотажний попит на валюту, нестабільна політична ситуація в країні спричинили паніку серед населення, призвели до відтоку депозитних коштів з банківської системи, внаслідок чого переважна більшість банківських установ відчували проблеми із платоспроможністю і були не здатні виконувати свої зобов'язання. У таких умовах Національний банк України з метою підтримання ліквідності банківських установ надав кредити рефінансування станом на 01.01.2016 р. на суму 61,4 млрд грн, що лише на 3 млрд грн менше, ніж у кризовому 2008 р. (64,4 млрд грн) (табл. 4).

Зауважимо, що з метою зменшення впливу фінансових кризових процесів та забезпечення стабільності банківських установ Національний банк також активно надавав кредити фінансового оздоровлення на суму 28,2 млрд грн станом на 01.01.2015 р. та за перше півріччя 2015 р. на суму 11,7 млрд грн, які отримали 10 банків. Проте, як пізніше показала перевірка, вони виявились проблемними, позаяк значно погіршили ситуацію із ліквідністю та платоспроможністю цих банківських установ. Також варто зазначити, що більшість кредитів надавалась із порушенням нормативно-правових актів, оскільки певна частина коштів була використана не за цільовим призначенням, а на кредитування суб'єктів господарювання. Національний банк надавав кредити рефінансування, використовуючи різні підходи до банківських установ

щодо відсоткових ставок і умов погашення кредиту, а також значними були витрати коштів рефінансування на купівлю іноземної валюти, наслідком чого було ще більше посилення тиску на національну валюту [1].

Ще одним важливим методом формування позикового капіталу є емісія банківськими установами власних боргових зобов'язань, зокрема банківських облігацій та векселів. Однак зазначимо, що в Україні такі операції ще не набули широкого застосування. Цінні папери власного боргу банку займають незначну частку у структурі як сумарних пасивів, так і сумарних зобов'язань (табл. 5). Так їх обсяг в 2015 році становив лише 0,95% від усіх зобов'язань банківських установ.

Аналізуючи динаміку емісії вітчизняними банківськими установами боргових цінних паперів, можемо зауважити, що вона не має чіткої тенденції до зростання. Зокрема, в 2013 році банківськими установами було емітовано цінних паперів власного боргу обсягом 11799 млн грн, де в 2014 році вони скоротились на 7245 млн грн або 61,5%. В 2015 році вони зросли порівняно з попереднім роком на 6351 млн грн або вдвічі. Така ситуація, зумовлена низькою дохідністю облігацій, оскільки залучення коштів від їх продажу відбувається за вищою відсотковою ставкою, ніж пропонується з початку розміщення, наслідком чого є небажання потенційних покупців купувати цінні папери.

Серед головних причин, які негативно впливають на розвиток операцій банківських установ з борговими цінними паперами власного боргу, можна назвати високий ризик втрати вкладених коштів, відсутність захисту прав та інтересів інвесторів, недовіки чинної податкової системи, недостатній рівень розвитку ринку цінних паперів, нестабільна економічна та політична ситуація в країні тощо.

Таблиця 5

Динаміка емісії цінних паперів власного боргу банківськими установами України протягом 2013-2015 років

Показник	Рік			Темп зростання (спаду),%	
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2014/2013 рр.	2015/2014 рр.
Сумарні банківські зобов'язання, млн грн	1085496	1168829	1150672	107,7	98,4
Сумарні пасиви, млн грн.	1278095	1316852	1254385	103,0	95,3
Цінні папери власного боргу, млн грн	11799	4554	10905	38,6	239,5
Питома вага цінних паперів власного боргу у сумарних:					
– зобов'язаннях,%	1,09	0,39	0,95	35,8	243,6
– пасивах,%	0,92	0,35	0,87	38,0	248,6

Банки здійснюють кредитування за рахунок залучених коштів – депозитних вкладів. У складних фінансових умовах, які склалися в Україні, та при високому рівні конкурентності серед великої кількості працюючих банківських установ, основним фактором, який впливає на прийняття клієнтом позитивного рішення щодо розміщення банківського вкладу, залишається високий рівень процентної ставки за депозитом. Тобто банки змушені піднімати відсоткову ставку за вкладними операціями, відповідно, додавши певний рівень маржі, яка містить певний рівень доходу банківської установи з урахуванням рівня інфляції та повинна покрити ризики неповернення кредиту визначеної частини позичальників, банки розраховують рівень процентної ставки за кредитними операціями.

Основний дохід банки отримують завдяки двом основним складовим: процентного та комісійного доходів. Так як рівень процентного доходу зменшується завдяки зменшенню обсягу кредитування та збільшенню кількості неплатоспроможних клієнтів, то частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів зростає (за даними Національного банку України, на 1 грудня 2015 р. склала 21,2%).

Висновки з цього дослідження. Кредити рефінансування є практично єдиним джерелом для банків збалансувати свою ліквідність

та виконати зобов'язання перед клієнтами, оскільки в умовах кризи довіри, ринок міжбанківського кредитування в Україні практично не функціонує.

Відмітимо, що скорочення обсягів рефінансування в 2015 році сприяло стабілізації на валютному ринку та змусило банки більш ефективно управляти залученими вкладами населення та стимулювало банки до розробки нових депозитних продуктів. З липня 2015 р. НБУ, практично, надає тільки кредити овернайт, обсяги інших кредитів дуже невеликі, а стабілізаційних кредитів взагалі не видавав [4, с. 13].

Тобто основними причинами зниження ліквідності банківської системи України протягом досліджуваного періоду є: масовий відтік депозитів, неефективні адміністративні рішення, зростання недовіри до банківської системи, девальвація національної грошової одиниці, зростання проблемних кредитів та неефективний менеджмент активів та пасивів окремих банківських установ.

В цілому рівень ліквідності банківської системи України в 2015 році має тенденцію до зростання та стабілізації, що вказує на поступовий вихід із системної кризи ліквідності. А продовження практики Національного банку України щодо виводу неплатоспроможних банків з ринку сприятиме оздоровленню всієї банківської системи України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Осадчий Є. С. Банки з іноземним капіталом на ринку України: проблеми та перспективи розвитку / Є. С. Осадчий // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 33. – С. 94–102.
3. Квактун О.О. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій у банківську систему України / О. О. Квактун // Економічний простір. – № 75. – 2013. – С. 20–28.
4. Вовчак О. Сучасні інструменти реструктуризації вітчизняної банківської системи / О. Вовчак, І. Осадчий // Вісник НБУ. – 2014. – № 12. – С. 13–17.
5. Євенко Т. І. Банківська система України: проблеми і перспективи розвитку / Т.І. Євенко // Економіка. – 2016. – № 6. – С. 40–41.